

SVATÝ BERNARD Z CLAIRVAUX

(1090-1153)

převzato z:

L'ottavo libro dei Ritratti di Santi, Antonio Sicari

Muž z 1. poloviny 12. století, k němuž celá Evropa obracela zrak, nebyl ani papež, ani císař nebo nějaký vládce, byl to „bílý mnich“: Bernard z Clairvaux. „Bílí mniši“ se říkalo cisterciákům, kteří byli založeni teprve krátkou dobu a kteří chtěli i barvou hábitu ukázat na odlišnost od benediktinů z Cluny, kteří se tradičně oblékali do černého. Opatství v Cluny (založené 910), jehož kostel byl největším kostelem křesťanstva, připravilo a podpořilo reformu papeže Řehoře VII., a tím prosvětlovalo takzvaný „temný věk“. Začátkem XII. století dosáhlo vrcholu svého růstu: čítalo asi 400 mnichů a svého opata, považovaného za jednu z nejvyšších autorit té doby, a pod tímto opatstvím bylo dalších více než tisíc klášterů. Jako reakce na blahobyt Cluny se zrodila cisterciácká reforma s chudým klášterem ztraceným mezi bažinami Cîteaux (latinsky Cistercium), ale pokus neměl velký úspěch a vypadalo to, že je určen k ukončení. A tak by se také jistě stalo, kdyby se u jeho brány, ráno o Velikonocích 1112, nepředstavil Bernard z Fontaines, dvaadvacetiletý mladík ze vznešené burgundské rodiny.

Výjimečná povaha chlapce se prokázala nejen tím, že musel překonat silný odpor otce, když si chtěl zvolit opatství, které nemělo žádnou prestiž a nenabízelo žádné naděje na církevní kariéru, ale ještě více tím, že Bernard se do Cîteaux dostavil s dalšími třiceti mladými, přáteli z rytířských dobrodružství (tři z nich byli jeho bratři a dva strýcové). Sám je předtím shromáždil na šest měsíců na hradě, kde žili komunitní život pod jeho vedením: trpělivě je nechal zamilovat se do Krista a do jeho církve a postupně je přesvědčil, aby si zvolili tu nejchudší formu mnišského života, která v té době existovala. Lidé z okolí říkali, že na hradě „život Bernarda a jeho společníků byl samá láska“ a že tato komunita mladých ohromujícím způsobem připomínala prvotní církev, v níž všichni měli „jedno srdce a jednu duši“.

Bernard byl ostýchavý. Jeho dětství bylo poznamenáno několika příhodami, které je obtížné hodnotit v jejich objektivní soudržnosti, ale jejichž dopad je evidentní. O jedné vánoční noci, kdy byl nemocný a nemohl se účastnit tradiční slavnostní půlnoční, se malému Bernardovi zdál sen, ve kterém prožil narození Dítěte v Betlémě, a zůstala mu v srdci žhoucí láska pro sladké lidství Syna Božího a neuvěřitelná něžnost pro svatou Pannu. To se pak projeví v celém jeho životě, protože se stane uchváceným kontemplativním mystikem Kristova lidství. Další určující příhoda byla ztráta matky, Aleth di Montbard, když Bernard sotva dosáhl šestnácti let. Chlapec věděl, že maminka už od těhotenství snila o tom, aby zasvětil svůj život Bohu, a proto ho vyvolila a vychovala s touto nadějí v srdci. To v něm zanechalo dědictví určitého druhu vnitřní čistoty a průzračnosti pro vše, co se týkalo ženského světa, který chránil v mládí, když se ozývala pokušení. Bernard tedy, nesoucí si v srdci tento druh „předurčení“, které mu ukázala matka, shromáždil a přivedl všechny svoje mladé přátele a představil je starému opatovi Cîteaux, Stefanu Hardingovi, který už byl téměř rozhodnut zřici se svého svatého podniku a zavřít opatství, protože bylo prázdné. Když tato svěží komunita mladých byla přijata do kláštera, Bernard si nehrál na vůdce: první roky mnišského života trávil v silenciu, v modlitbě a v pokání s tak absolutní radikalitou, že si zničil zdraví, ale způsobem, kterým si vydobyl také naprosté sebeovládání. Studoval Písmo svaté s nadšením a snažil se přitom vstřebat obsahy, obrazy, výrazy, spojení slov a témat, a dokonce i rytmus vět. Tak časem získal svůj nenapodobitelný jazyk, jako by mluvil Biblí a pouze Biblí. Když nečetl nebo nemeditoval, pracoval se spolubratry na polích, aby obdělávali a zúrodňovali bažinatá úzení, štípali dříví, věnovali se setbě, sklizni a uchovávání sklizně. Takže co se nenaučil z Písma, to se naučil od květín a od kaštanů, tedy z přírody, duhé knihy Boží. A toto všechno v neustálém odříkání. Živil se téměř výhradně rostlinami nebo polévkou z bukového listí.

Ale čím víc tělo zakoušelo tvrdost a odříkání, tím víc dával Bůh Bernardovi „požehnání sladkosti“, což se také stane jeho oblíbeným slovem.

Příklad těchto mladých byl stále nakažlivý. Do Citeaux proudily desítky a desítky postulanti, že se muselo začít pomýšlet na dvě nové fundace. Pak bylo rozhodnuto o třetí na jihovýchod od Paříže, a tentokrát byl za opata určen Bernard, i když měl jen 25 let a nebyl ještě knězem. Zrodilo se tak nové opatství na březích řeky Aube na místě tak nehostinném, že bylo pojmenováno „údolí pelyňku“, ale i tak slunečném, že mu Bernard změnil jméno na Clairvaux („světlé údolí“). A následně bude všude znám pod titulem opat z Clairvaux.

Své poslání začal organizováním (spíše z hlediska pedagogického než strukturálního) „cisterciácké reformy“, kterou při svém příchodu našel v tak vratkém stavu. Chtěl, aby klášter doslovně odpovídal definici, kterou mu dal sv. Benedikt: „škola lásky“. A láska míněná jako „samotná podstata Boží“, se stala neustálým předmětem jeho reflexe a modlitby. Základem všeho vidí Bernard objetí Božího milosrdenství, které člověku nabízí neomezenou lásku, kterou ho provází ve všech bouřích jeho dějin. Stvoření, pronásledovanému takovou nevyčerpatelnou láskou nezbyvá než nádherný risk stejně tak neomezené odpovědi. „Míra lásky k Bohu je milovat ho bez míry“: toto bude základem teologie sv. Bernarda, jeho vize člověka, jeho výjimečným pedagogickým nadáním. „Bůh má žízeň po lidech, kteří mají žízeň po něm“, vysvětloval. V této vzájemnosti, která dokáže udržovat chudobu stvoření v neustálém mimořádném kontaktu s bohatstvím Božím, je obsaženo celé tajemství spásy. Zbytek už je jen jejím následkem: očišťování, které musí mnich postupně snášet, radostné a pravé lidství, do něhož se musí ponořit, bezmezná štědrost, s jakou se má darovat bližnímu, zalíbení v objetí Krista a v tom nechat se Jím objímat stále více vnitřněji, nekonečná něžnost k Panně Marii. A takto se také učí nezbytným ctnostem: pokoře, důvěře, velkodušnosti, moudrosti... Bernard dokonce vytvořil nový architektonický styl (cisterciácký, který předchází gotice) v přesvědčení, že milující duše mnicha (a dokonce jeho „oči“) potřebují střídmost, jednoduché prostory, které nevyrušují mysl a srdce. Bernard potvrdil dvojí realismus: na jedné straně jasně a bez iluzí viděl ubohost a křehkost stavu člověka; na straně druhé měl ještě daleko více neochvějnou a naprostou jistotu ohledně toho, jak může být sladká a přitažlivá láska vtěleného Syna Božího, když ji jednou člověk zakusil. Na základě toho se opat nebál riskovat a přijímal do kláštera kohokoli, kdo přišel: „Přijímáme všechny“, říkával, „ale v naději, že se všichni stanou lepšími“. Za tímto účelem požadoval jen to, aby se potom nikdo nezpronevěřil „škole lásky“. Mnozí hosté, kteří tudy jen procházeli, i takoví, kteří měli za sebou bouřlivý život, poté, co poznali opata, žádali, aby mohli v Clairvaux zůstat. To, co na něm fascinovalo, byla vlídná pozornost (říkalo se, že byl „vážený obdivuhodným způsobem“) a jeho geniální připravenost k činu, jeho vyjadřování jazykem samotné Bible a lidskost jeho všedního jednání. Ale především jeho výjimečná emoce, která prosvítala celou jeho osobou, když mluvil o vtělení Božího Syna. „Radostí mnicha je Kristus“, říkával, a tvář se mu rozjasňovala. Mluvil o Ježíši, „jako by ho viděl narodit se, růst, kázat, uzdravovat, trpět, zemřít a vstát z mrtvých“. Zdálo se, jako by tento mladý opat byl odjakživa protagonistou tajemství, o nichž hovořil ke svým mnichům. Vysvětloval jim, že „Bůh sestoupil až do naší představivosti“ a že představivost musí věřícímu sloužit k tomu, aby zažehla lásku a nechala ji vzplanout. Byl to tedy Bernard, který se klaněl Dítěti jako tři králové, který ho bral do náručí jako Maria nebo jako starý Simeon, který ho střežil a bránil jako Josef; který naslouchal jeho kázáním jako apoštolové, který nepopsatelným způsobem trpěl pro jeho utrpení a smrt, který se jako malý kluk radoval z jeho vzkříšení... A skládal zanícené hymny a modlitby (nebo je navrhoval komponovat) jako ono dojemné Jesu dulcis memoria, které nyní patří všem Kristovým zamilovaným:

Slast, Jezu, na tě vzpomenout!
Radostí pravých dáváš proud.
Však nad med je a nad všecko,
když v srdci dlíš! Je tak lehkó!

Nic nelze zpívat vřeleji,
nic poslouchat příjemněji,
nic mysliti si sladšího
nad Jezu, Syna Božího.

Ty dáš naději kajícím,
jak štědrý jsi ty k prosícím!
Jak dobrý k těm, kdo hledají!
Což teprv k těm, kdo tě mají!

To jazyk těžko vysloví,
a slovo jak pak vypoví!
Jen znalec může uvěřit,
co je: k Ježíši lásku mít!

Bud', Jezu, naší radostí
a odměnou na věčnosti!
Ať v tobě naše je sláva!
Na věky kéž tak zůstává!

Je 332 homilií, která sv. Bernard kázal svým mnichům a ve kterých jim i celému křesťanstvu s vášní zamilovaného živě vykreslil Ježíše Krista. Z jeho pera pak vznikaly úžasné duchovní spisy, které se šířily celým křesťanstvím: traktáty o teologii pokory a lásky, o mnišské dokonalosti, o teologii milosti, o formaci kněžstva a biskupů, a dokonce o povinnostech papeže! Vždycky také uváděl do praxe to, co doporučoval druhým: „Když něco píšeš, nevychutnám to, jestli nečtu o Ježíši. Když rozpráviš nebo uvažuješ, nelíbí se mi to, jestli v tom nezaznívá Ježíš. Ježíš je medem v ústech, sladkou melodií uchu, půvabem pro duši. Ale je také lékem. Je mezi vámi někdo smutný? Ať mu Ježíš sestoupí do srdce...“ Základem všeho viděl Bernard nezbytnost probudit nebo střezit v sobě affectuosus cordis amor k Ježíši a jeho nejsvětější Matce, až tak, že bude možné „sladce odpočívat v paměti Boží“.

Svatý opat vycházel z takové mystické zkušenosti, že rozebíral a hodnotil situaci svých klášterů nebo klášterů jiných řádů, které se na něj obracely, nebo biskupů a papežů, kteří se svěřovali jeho úsudku, a měl vzácnou schopnost pochopit i situace velice zamotané a proniknout do nejhlubších tajemství lidské duše. Postupně se církev učila rozpoznávat v něm otce a učitele a do Clairvaux přicházely odevšad zprávy a poslové civilních i církevních osobností, které ho žádaly o radu. Někdy byl dokonce donucen, a to nikoli bez palčivého utrpení, opustit opatství, aby kázal v nějaké diecézi na žádost biskupů, které nemohl odmítnout. Vždycky se vracel doprovázen destítkami mladých rozhodnutých s ním zůstat. Několik údajů nám postačí, abychom si udělali představu o neuvěřitelném hnutí způsobeném fascinací Bernardem na světové úrovni. V roce 1148 je v Clairvaux sto noviců. Po jeho smrti (1153) je v archivu kláštera zachováno už 888 kart, každá pro jednoho mnicha, který složil sliby do jeho rukou. A celý cisterciácký řád, který v době jeho vstupu do Cîteaux šel k zániku, se rozšířil do celé Evropy 343 opatstvími. Ve skutečnosti to budou jeho chudí mniši, jejichž řehole byla celá „kontemplací a prací“, kteří promění „fyzickou“ tvář Evropy: zúrodněním a obděláváním pustin, regulací vodních toků, chovem dobytka, obnovením zemědělství, stavbou prvotních jader mnoha budoucích měst.

Co se týče situace v církvi, byl Bernard zarnoucen kvůli schizmatu, které se smrtí papeže Honoria II. devastuje křesťanství, když dvě nepřátelené strany kardinálů zvolí v krátkém čase dva různé papeže. Je hledán znalec, který by učinil konec té bolestné a nebezpečné kontroverzi, ale není nikdo, kdo by měl spolehlivost rovnou opata Clairvaux. Je tedy na něm bojovat za to, aby všichni křesťané uznali Inocence II., který byl zvolen jako první, za právoplatného papeže, i když vzdoropapež už byl ve Vatikánu a měl v rukou celý Řím. Tak je Bernard donucen navštívit

evropské dvory a přesvědčovat vládce, aby se sklonili podle pravdy k dobru církve a nejednali na základě vlastních politických zájmů, k čemuž už tíhli. Vícekrát musí Bernard přejít Alpy v průběhu zimy, a když dojde na dvory nebo do biskupských paláců, musí dělat soudce sporů, navrhnout politické kompromisy, unikat dlouho osnovaným léčkám, rozlišovat pravdu mezi spoustou lží, přesvědčovat vzpurné biskupy, usmiřovat světské nepřátele, přijímat pronásledované, hříšníky a nemocné, kteří hledají uzdravení. Je to pouhý mnich: beze zbraní, bez doprovodu, bez moci. V průběhu nekončících a obtížných cest mezi horami, údolími, lesy a zapadlými vesnicemi by ho mohl jakýkoli šlechtic provincie nebo jakýkoli loupežník zbavit svobody a života, ale on prochází celou Evropou bez úhony a vždy se setkává s nadšeným přijetím. A vladaři se sklání před jeho vůlí, i když jejich ekonomické, politické nebo dynastické zájmy by je mohly vést úplně opačným směrem. Všude se snaží ho zadržet: v Miláně ho chce dav dokonce donutit, aby přijal jmenování na arcibiskupa města. Jen zázraky, které ho doprovázejí a téměř prýští z jeho rukou, mohou vysvětlit úspěch tohoto mnicha s asketickou a jemnou tvář. Vypráví se o jejich bezmezném počtu a je to jistě přehnané, ale že se zázraky odehrávaly, to je dokázáno strhujícím úspěchem jeho posláním. Bernard později tyto roky nazve „můj světský život“ a je po nich vyčerpán nejen kvůli námaze, ale především kvůli odloučení od svého milovaného kláštera, které pro něj bylo nesnesitelné. Dopisy, které mezitím posílal svým mnichům, jsou plné slz a stesku: „Setkal jsem se s tolika utrpeními, že zakouším až nechut' žít. Toužím jen po návratu, abych mohl zemřít mezi vámi.“ Ale vytrvá, protože jednoduše rozpoznává: „Moje nepatrnost je pro církev nezbytná.“ Nakonec se deset let náboženských a politických bojů uzavírá a Bernard se může vrátit do svého vytouženého kláštera, ačkoli ho nachází obležený zástupy těch, kteří se s ním chtějí setkat a mluvit s ním, alespoň jedinkrát.

Ještě se ani nevzpamatoval a už se ocitnul zatažen do dalšího konfliktu, velmi ožehavého a zašmodrchaného. V Paříži dominoval učitel teologie zbožňovaný tisícovkou studentů - Abelard. Oplýval všemi vlastnostmi, které si jen člověk může přát: měl urostlou postavu, důvtipnou inteligenci, vybroušené vyjadřování, neodolatelnou přesvědčivost. Navíc byla jeho osoba opředená legendami pro jeho sentimentální, dobrodružnou, dramatickou minulost kvůli krásné Eloise, se kterou se tajně oženil. Byl si natolik vědom své nadřazenosti, že později vyznal: „Věřil jsem tomu, že jsem jediným filozofem na světě.“ Abelard však učil nové nauky, které se zdály být neslučitelnými s křesťanskou vírou, kvůli určitému racionalistickému vybočení. A jeho dialektika byla natolik nebezpečná, nakolik vypadala nepřekonatelně. Takže pohledy všech se upřely na Bernarda: „Tvé mlčení je nebezpečím pro církev“, říkali mu ti moudřejší, znepokojení přátelé. Znali jeho rozhořčení proti těm intelektuálům a „dialektikům“, kteří „šmejdili v tajemstvích Božích a vysmívali se víře prostých srdcí“. Bernard oceňoval inteligenci, ale jen když se soucitně pojila s pravdou, a parafrázoval sv. Pavla: „Moje nejvnitřnější filozofie spočívá v tom, že nechci znát nic jiného než Krista a tamty ukřižované.“ Nazýval tedy „odpornými“ ta intelektualistická bádání, která zpochybňovala víru, protože byla motivována nestoudnou vášní pro vlastní mentální pokřivení. „Jsou tací“, říkával, „kteří milují vědění jen pro vědění. A to je odporná zvědavost. Jiní, kteří touží znát proto, aby byli známi. To je odporná marnivost. Potom jsou ti, kdo si přejí vědět, aby prodali své vědění a měli peníze a pocty. To je odporný obchod. Ale jsou i tací, kteří chtějí znát, aby budovali. A to je láska. A pak jsou ti, kdo chtějí vědět proto, aby byli budováni. A to je moudrost.“ Abelard jistě nebyl odporný, ale bylo v něm ještě mnoho marnivosti, a odpornou se stávala zvědavost mnoha jeho učedníků, kteří využívali opovážlivých teorií učitele k tomu, že pohrdali pravdami víry a zlehčovali je „ubohým, příliš lidským uvažováním“: humanis ratiunculis, říkal Bernard svým latinským výrazem.

Bylo to na obranu víry slabých a pokorných, že se Bernard rozhodl, i když proti své vůli, vstoupit do boje. A když už se jednou rozhodl, stal se nezadržitelným. Abelard by býval chtěl slavnostní veřejnou při s Bernardem - na synod v Sens se dostavil se zástupem obdivovatelů, jist si tím, že přimáčkne k zemi toho mnicha, který nenavštěvoval univerzitní auly, svou výjimečnou schopností dialektiky a strhující výmluvností, která mu byla vlastní. Bílý opat se naopak objevil sám, se stránkou poznámek v ruce, ale začal jako první a zaplavil proslaveného profesora jako

rozvodněná řeka: vytknul mu všechny nebezpečné teze, dvojznačné formulace, krkolomné slovní výrazy, intelektualismy postrádající lásku, které se daly najít rozseté v jeho spisech. Abelard zůstal dezorientovaný. Očekával uhlazenou atmosféru s dobře vyváženou disputací, jak se to dělávalo na univerzitách, ale byl neúprosně postaven před obvinění. Propadl panice a dopálení, odmítl diskuzi, opustil konferenční sál a odvolal se k papeži. To byla marná cesta úniku, protože po krátké době papež potvrdil obvinění vznesené Bernardem.

Dnes by jistí historici naopak chtěli odsoudit opata Clairvaux a obviňují ho z toho, že použil svou neobyčejnou moc nepřijatelným způsobem, a dokonce proradně, když tlačil na názory protivníka, aniž by vytušil spekulativní sílu Abelarda, který uměl rozlišit podstatu kréda metodou bádání a otevíral křesťanskému myšlení nové a modernější horizonty. A je na tom něco pravdy. Ale kdo obviňuje Bernarda, že „se nechoval jako muž Boží“ a že „v tomto případě ztratil svou svatost“, podléhá zdeformované perspektivě. Pozorný historik Knowles píše: „Z povzdálí se nám Bernard zdá jako agresor oděný do mocné zbroje, ale v době, kdy se tyto události staly, se podobal spíš mladému Davidovi před obrem Goliášem. Když se střetl s Abelardem, Bernard vystoupil sám ze šiku a vyzval k souboji na jeho poli nejuctívanějšího a nejlepšího učitele své doby.“ Jistě Bernard nebyl schopen proniknout hloubku Abelardova myšlení, ale jedna věc mu byla naprosto jasná: víra v Krista, víra prostých byla vážně poškozována. Teologické debaty totiž nezůstávala v univerzitních aulách, ale stávaly se možností pro tisíce rozdělení a tisíce pokřivení, z nichž měl Bernard jeden intenzivní pocit: „Christus est in causa!“ („Kristus trpí újmu!“) A Ježíš si zasloužil být bráněn s horlivostí a bez jakýchkoli dvojznačností. Později se tito dva usmíří a Abelard rozpozná vášnivou lásku, kterou Bernard daroval i jemu.

Psal se rok 1145, když byl neočekávaně zvolen papežem cisterciácký mnich Evžen III. Křesťané si s radostí uvědomili, že určitým způsobem se opat z Clairvaux stal také papežem. „Říkají, že papež jsem já,“ psal mu Bernard, aniž by se vyjadřoval konvenčním způsobem, ale slíboval mu naprostou poslušnost („Nepotřebuji tvé příkazy,“ říkal mu, „stačí mi tvé přání.“), aniž by se však zříkal úplné svobody slova a korektnosti... „Má láska v tobě nevidí pána, ale rozpoznává syna i pod tiárou... Budu tě tedy napomínat ne jako učitel, ale jako matka. Rozhodně jako někdo, kdo tě má rád.“ Jemu Bernard adresoval pět dlouhých dopisů, které na sebe později vezmou formu traktátu: ono známé *De consideratione*, ve kterém papeži vysvětluje, z křesťanského úhlu pohledu, tu věc, která je nejdůležitější i pro papeže: umět spojit kontemplaci a akci. To, co mu nejvíc leží na srdci, je, aby mu pýcha nezničila tohoto syna, který byl povýšen k tak velké vážnosti. „Nebojím se o tebe kvůli meči nebo jedu, ale kvůli touze po moci... Nejsi vlastníkem světa. Máš za něj pouze zodpovědnost. Vlastníkem je Kristus!“ Mezi mnoha „duchovními úvahami“ nechybí však upozornění, že římská kurie se stala „lupičským doupětem“ a že je obklopen spolupracovníky nezpůsobilými, kteří nemají žádné svědomí. Radí mu proto, aby si vyvolil nové spolupracovníky, pokud možno z různých částí světa: „Vezmi si z celého světa ty, kteří mají soudit svět.“ Potom, mezi úvahami a radami, mu vytrysknou ze srdce jeho zářivá mystická intuice („Papež je přítelem Ženicha; Nevěsta, tj. církev, náleží jedině Kristu!“), nebo se mu stane, takřka mimochodem, že mysticky upřesní některé proslulé filozofické otázky („Kdo je Bůh? Kdo je Bůh? Ten, o němž se nedá myslet nic lepšího!“).

Aby podpořil Evžena III., musel vytáhnout do boje také proti bláznivému pokusu Arnalda z Brescie, který se v Římě snažil oprášit antickou římskou republiku s mnoha senátory a pohanskými svátky. Ale to už se cítil být vyčerpán. Napsal papeži: „Není správné nutit mravence, aby přenášel trámy.“ A doufal, že bude nechán na pokoji v jeho milovaném opatství. Ale Evžen III. ho neušetřil. Křesťanská Evropa znovu dostala strach, protože v roce 1144 padla Edessa: Svatá země byla znovu ztracena, Evropa opět cítila ohrožení ze strany Turků, kteří se tlačili na hranice. Papež tedy požádal Bernarda, aby vyhlásil druhou křížovou výpravu, protože jen on mohl přesvědčit křesťanské vládce k válečnému tažení. To, co Bernard udělal o Velikonocích 1146 na terase ve Vézelay, vyvolalo nezadržitelné nadšení. Souhlasila Francie i Německo a zformovalo se silné vojsko čítající dvěstě tisíc lidí. Dnes mají křížové výpravy špatnou pověst, a toto poslední poslání je mnohými Bernardovi přičítáno za zlé. Ve skutečnosti svatý opat vyhlásil křížovou

výpravu nerad a jen z poslušnosti vůli papeže Evžena III. V každém případě, více než o vojenská a politická dobývání měl zájem o obrácení samotných křesťanů: představoval si dobytí Svaté země hlavně jako vnitřní pouť samotných křížáků. Nikdy by nehájil nespravedlivé násilí a bezdůvodné masakry, ke kterým válka dávala příležitost. Každopádně - posoudit dnes uceleně křížové výpravy (které se odehrávaly v rozmezí 350 let a z nichž ostatně téměř všechny skončily nezdarem), není snadné. V ideálním případě se jednalo o odboj národa, nebo spíše národů nejrozličnějších jazyků, kultur, zvyků a zájmů, které však spojily síly pro společný záměr - bránit právo křesťanů mít přístup ke svatému hrobu a na svatá místa. Po mnoho století byl totiž Blízký Východ považován za kolébkou a vlast různých náboženství a všichni měli právo volného přístupu. Turecko-islámská invaze nejenže zbavila křesťany tohoto práva, ale teď hrozilo, že pohltí samotnou Evropu. Jednat a zastavit jejich postup bylo považováno za svatou povinnost, která měla nezpochybnitelný základ ve víře národů a vladařů. Tento ideál, bohužel, ustoupil podniku koloniálního typu vládců, vojáků a obchodníků. Bernard trpěl, když výprava selhala, a selhala proto, protože Francouzi a Němci, ze závidy a hloupé podlosti dotyčných panovníků, dělali oddělené výpady a vzájemně si škodili. Proto se nepodařilo dobýt zpět a osvobodit svatá místa, ale aspoň byla zastavena ofenzíva Turků.

Našemu opatovi zbývaly dva roky života a on je prožíval tak, že pro své mnichy komentoval Píseň písní, máje stále před očima milovaný obraz Ježíše, který si čím dál tím více vtiskoval do srdce. A jeho komentáře se stávaly modlitbami, často přímo hudbou. Ve vzpomínkách obyčejných křesťanů i nesčetných svatých byl Bernard vždy uctíván jako autor slavného hymnu Ave maris stella (slov i hudby) a ještě více modlitby, která je hned po Zdrávas Maria tou nejkrásnější mariánskou modlitbou - onoho Memorare, při jehož recitaci mnozí ještě vnímají pokoj a úplné odevzdání se: „Pamatuj, láskyplná Panno Maria, že nikdy nebylo slýcháno, že bys opustila toho, kdo se utíkal pod Tvou ochranu, kdo vzýval Tvou moc, kdo prosil o Tvou přímluvu. V této důvěře se také já k Tobě utíkám, Panno panen a Matko, k Tobě přicházím, před Tebou stojím a lituji svých hříchů. Dobrá Matko Věčného Slova, neodvracej se od mých proseb, ale slyš je a vyslyš! Amen.“ Také další velmi známá modlitba si uchala vzpomínku poetického zanícení našeho světce. Zdá se totiž, že po nějakou dobu se Salve Regina uzavírala slovy: „...a Ježíše, plod života svého, nám po tomto putování ukaž“. Nicméně podle milé tradice to byl svatý Bernard, stržený nadšením, který jednou z ničeho nic přidal zpěv tří závěrečných invokací: „Ó milostivá, ó přívětivá, ó přesladká Panno Maria!“ Možná nikdo neshrnul důležitost jeho církevního poslání lépe než Dante, který ho v Božské komedii vybral ze všech svatých jako posledního prostředníka před blaženým viděním. V ráji je hlavní postavou Beatrice, ale v posledních třech zpěvech musí vystoupit osobně svatá Panna: jen ona, samozřejmě, může uvést člověka do šťastného světa Božího. Ale světec, který je nejvíce hoden vyprositi tento mateřský čin, je právě Bernard. Proto ho Dante popisuje jako „nežného otce“, který přichází vzývat přesvatou Marii tou překrásnou modlitbou, kterou všichni známe:

„Panenská matko, dcero Syna svého,
jež pokory i slávy jsi nám vzorem,
cíl pevný úradku jsouc odvěkého..., (Ráj XXXIII, 1-3)

Pro složení svého nádherného hymnu neudělal Dante nic jeného než to, že přeložil do poezie nejdojemnější výrazy našeho svatého opata, který definoval svatou Pannu „Mater Caritatis“. K němu stoupá ten nejkrásnější Danteho obraz použitý pro shrnutí celého životního oblouku naší víry, který započíná v lůně Mariině a završuje se v nebi, v „růži rajske“ - sboru světců:

„Zas láska vznítla se ve Tvém těle,
v jejímž to teple mírem věčným v kráse
květ tady tento vypučel tak skvěle.“ (Ráj XXXIII, 7-9)

Příští generace řeknou, že „sv. Bernard uměl být tím největším Francouzem své doby, možná největším křesťanem a nejschopnějším z Evropanů“, a definují ho „posledním církevním otcem a prvním mezi moderními velikány“, „otec evropského citění“. Papež Luciani se svým osobitým humorem ho však definuje: „Velký mnich a, způsobem zcela originálním, velký státník.“ Jeho díla budou mít takový vliv a tak rozsáhlé rozšíření v čase, jak tomu nikdy nebylo u žádného jiného křesťanského autora (ani u sv. Augustina). Možná nám takový jeho vliv na křesťanský lid bude jasnější, když si vzpomeneme, že právě tomuto „učiteli slova sladkého jako med“, jak bývá tradičně nazýván, vděčíme za rozvoj lidové zbožnosti ke svatému Kristovu člověčenství. Zvyk drahý mnoha křesťanům meditovat o tajemstvích Vánoc, o utrpení Krista, o radostech a bolestech Ježíšovy Matky stoupá ke sv. Bernardovi. Když sv. František z Assisi ve vznětu lásky ke Kristu políbí malomocného, neudělá nic jiného, než že svou vroucností zviditelní téma mystického polibku, který se neustále objevuje v dílech svatého opata. Totéž udělá Kateřina Sienská, když bude vysvětlovat vývoj duchovního života obrazem zamilované duše, která se musí naučit políbit nejprve nohy, potom bok a pak ústa Kristova. A totéž budou činit všechny nejvroucnější středověké mystičky, když budou šířit svou vášnivou a spalující zbožnost k Srdci Ježíšovu. Zcela správně se neznámý umělec rozhodl, že na vitrážích baziliky Issoudun znázorní význam zkušenosti a poselství našeho bílého opata tímto obrazem: světec stojí naproti svému božskému Učiteli a v srdci Bernarda je napsáno „Ježíš“ a v srdci Ježíšově je napsáno „Bernard“.